

Eugen Andreanský: *Možné svety z pohľadu logickej sémantiky a analytickej filozofie*

Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2010, 202 s.

Len ťažko si možno predstaviť, akým smerom by sa uberala analytická filozofia bez pojmu možného sveta. Jeho dôležitosť sa ukázala najmä v prípade analýzy pojmov možnosti a nevyhnutnosti, no v súčasnej filozofii si miesto naďalej upevňuje pri analýzach propozičných postojov, kontrafaktuálnych kondicionálov, intenzionálnych entít či literárnych diel. O to viac prekvapí fakt, že slovenský čitateľ nemá k dispozícii dostatok literatúry k tejto problematike. Túto medzeru sa do istej miery pokúša zaplniť Eugen Andreanský monografiou *Možné svety z pohľadu logickej sémantiky a analytickej filozofie*. Ako píše autor v úvode, „táto monografia si kladie za cieľ kriticky zmapovať chápanie pojmu možných svetov“ (s. 9), čo možno interpretovať ako pokus o uceleňý pohľad na vývoj, aplikácie a problémy spojené s týmto aparátom. Vzhľadom na rozsah filozofických problémov, ktoré možno pomocou aparátu možných svetov explikovať, treba zdôrazniť, že autorov cieľ je veľmi ambiciózny. To je jeden z dôvodov, prečo si predkladaná práca zasluhuje pozornosť (nielen) filozofickej obce.¹

Ako to už s väčšinou monografií na túto tému býva, prvá kapitola stručne a prehľadne predstavuje najznámejšie a najvplyvnejšie teórie, ktoré priamo alebo nepriamo predchádzali modernému používaniu aparátu možných svetov. Autor veľmi stručne predstavuje koncepcie Dunsca Scota, G. W. Leibniza a (pre mňa trochu prekvapivo) Ch. S. Peirca ako teórie, ktoré sa pokúšajú objasniť povahu modálnych pojmov. Ako naznačuje, už v týchto teóriách sa identifikujú problémy aktuálnosti, cezsvetovej identity individuí (resp. individuových pojmov) či ich komposibility, ktoré neskôr vystupujú ako hlavné body sváru medzi konkurenčnými teóriami modalít. Neskôr autor prechádza k modernejším koncepciám, ktoré vychádzajú najmä z ontologických a logicko-sémantických úvah. Ide predovšetkým o problematickú interpretáciu Wittgensteinových konfigurácií predmetov ako kombinatoricky možných svetov a nimi inšpirovanú Carnapovu teóriu stavových opisov

¹ K textom určeným slovenskému čitateľovi by som okrem textov od Kripkeho, Carnapa, Quina, Louxa a Kolmana uviedol aj výborný článok Szomolányi (2003).

ako maximálnych konzistentných tried atomárnych výrokov určitého jazykového systému. Rovnako sa zdôrazňuje Carnapovo rozlíšenie medzi hodnotovými extenziami (*value extensions*) a hodnotovými intenziami (*value intensions*), ktorého intuitívnym dôsledkom je fakt, že nevyhnutnosť totožnosti a netotožnosti u Carnapa neplatí a nerozlišiteľnosť totožných individuí platí len v obmedzenej podobe (s. 20). Keďže je to konkrétny jazykový systém so svojimi sémantickými pravidlami, ktorý v podstate určuje to, čo je možné, resp. to, čo nie je možné, autorova obava týkajúca sa obmedzenosti jazyka a ohraničenosti jeho slovníka sa zdá byť namieste. Záver kapitoly sa venuje asi najznámejšej kritike pojmu možných svetov. Autor spomína Quinove notoricky známe argumenty proti kvantifikácii v modálnych kontextoch (s. 22 – 27) a jeho ironicky ladenú pasáž na adresu možných individuí (s. 27).²

Druhá kapitola sa nesie v duchu azda najkontroverznejšej teórie možných svetov, konkrétne teórie *pravého* modálneho realizmu Davida Lewisa. Možné svety sa charakterizujú ako „už hotové“ *konkrétne* časopriestorové objekty, pričom dôraz sa kladie na ich ontologickú rovnocennosť. Keďže každé individuum existuje iba v jednom svete, autor pripomína problémy spojené s identifikáciou individuí v rôznych možných svetoch, pričom si pomáha Kripkeho námietkami proti teórii náprotivkov (s. 35). Ďalej stručne rekapituluje Lewisove argumenty proti tzv. *ersatz* teóriám, teda teóriám, ktoré sa chcú vyrovnáť s modálnym diskurzom bez toho, aby zaplatili veľkú „ontologickú cenu“. Jeden z nich, tzv. jazykový ersatzizmus, nesie so sebou už spomenutú námietku týkajúcu sa obmedzenosti jazyka. Andreanský píše: „... narážame na obmedzenosť jazyka, jeho zásob, slovníka, a preto žiadne jazykové štruktúry nemôžu slúžiť na konštrukciu reprezentácií, ktoré by postihovali modalitu v celej ich komplexnosti“ (s. 39). Autor na moje prekvapenie pripisuje doktrínu meniacej sa mohutnosti logického priestoru aj Lewisovi samému, keď píše: „z pohľadu rozdielnych možných svetov ... je logický priestor odlišný“. Napriek Lewisovmu úsiliu o boží pohľad na pluralitu svetov píše Andreanský, že „každý z neredukovateľných možných svetov vytvára vlastné univerzum“ (s. 39). S touto poznámkou na adresu Lewisovej teórie nesúhlasím. Logický priestor sa podľa Lewisa nemôže mať inak, ako sa má. Tvrde-

² Na tomto mieste by som rád upriamil čitateľovu pozornosť na poznámku 1, s. 25, kde Andreanský správne poukazuje na alternatívnu analýzu modálnych kontextov, pri ktorých sú Quinove argumenty neplatné.

nie, že „každý z neredukovateľných možných svetov *vytvára* vlastné univerzum“ (moja kurzíva), jednoducho nie je v Lewisovej teórii pravdivé. Logický priestor je rovnaký bez ohľadu na to, z ktorého sveta sa naň pozeráme. Lewisovými slovami: „nie je kontingentnou záležitosťou, aké podmienky logický priestor spĺňa a aké nespĺňa“ (Lewis 1986, 125). Uvítal by som preto spresnenie Andreanského formulácie. Andreanský neobchádza ani problém cezsvetovej identity (s. 45 – 52), keď na príkladoch jednotlivých teórií ersatzizmu ilustruje ich postoj k tomuto problému a rekapituluje Lewisov argument v prospech teórie náprotivkov.^{3,4}

Rovnako zaujímavá, i keď podľa môjho názoru trochu povrchná, je naznačená analógia medzi Lewisovou a Meinongovou teóriou. Platí, že teórie sa podobajú v bohatosti ontológie a podobajú sa aj vo svojej argumentačnej stratégii v prospech bohatej ontológie (rozlišovanie medzi aktuálnosťou/možnosťou, resp. existenciou/subsistenciou). Treba však rovnako korektne dodať, že Lewisova originalnosť spočíva práve v tom, že kladie možné individua do odlišných konkrétnych svetov,⁵ a tým sa významne odlišuje od Meinongovho „aktualizmu“. Upierať Lewisovi originalitu sa mi preto zdá unáhlené.

Za zmienku stojí aj prehľadne zhrnutá Zaltova teória kódovania (s. 58 – 62), ktorá sa vyrovnáva s námietkami proti meinongizmu v tom zmysle, že ak individuum kóduje nejakú (konzistentnú a/alebo nekon-

³ Nesúhlasím s Andreanského interpretáciou Lewisa, keď na s. 49 uvádza dva prípady cezsvetovej identity, ktoré údajne Lewis akceptoval. Aj keď v prvom prípade, v prípade univerzálií, je pravda, že dané entity – ak existujú – existujú vo viacerých možných svetoch, v prípade spoločnej histórie svetov to tak už nie je. Dá sa súhlasiť s tvrdením, že existujú svety zdieľajúce *nerozlíšiteľnú* históriu, no z dvoch alternatív – „vetvenie svetov“ (branching) verzus „nerozlíšiteľnosť, no numerická odlišnosť histórií svetov“ (divergence) – si Lewis explicitne vyberá druhú alternatívu. Pozri Lewis (1986, 206).

⁴ Dá sa minimálne polemizovať s Andreanského tvrdením, že „Lewisove náprotivky totiž musia spĺňať podmienku kladenú na možné svety, a to kauzálnej a časopriestorovej nezávislosti“ (s. 49). Lewis sám totiž pripúšťa svet, ktorého časťami sú individua stojace v relácii „byť náprotivkom“ (Lewis 1986, 232), a tak podľa môjho názoru ostáva analógia medzi transsvetovou a transmomentovou identitou napriek Lewisovým námietkam (Lewis 1986, 217 – 218) stále otvorená.

⁵ Andreanský to aj explicitne uvádza, pričom to pomenúva termínom „nelewisovský meinongizmus“.

zistentnú) vlastnosť, nemusí ju súčasne aj exemplifikovať. V skratke: Kódované vlastnosti „nevlečú so sebou existenciu“. Naopak, exemplifikácia nejakej vlastnosti je dostatočnou podmienkou jej kódovania. Andreanský nevynecháva ani dnes veľmi populárnu mnohosvetovú interpretáciu kvantovej mechaniky. Danú teóriu opisuje veľmi zaujímavo, pričom ju dáva do kontrastu s teóriou modálneho realizmu. Záverečné strany druhej kapitoly sa venujú jednoduchšej, no veľmi užitočnej systematizácii jednotlivých stanovísk realizmu, resp. antirealizmu, ako v prípade typov entít, tak aj v prípade typov redukcie modálnych fenoménov.

Tretiu kapitolu autor začína stručným prehľadom najzákladnejších téz aktualizmu (3.1), koncepcií možných svetov, pre ktoré platí tvrdenie „Všetko, čo existuje, existuje aktuálne“. Notoricky známe problémy vyplývajúce z výrokov o neaktuálnych individuách, problémy zmnožených modalít (s. 71 – 72), platnosť kontroverznej Barcanovej formuly (BF), resp. obrátenej Barcanovej formuly (CBF) (s. 73 – 74) či princíp nevyhnutnej existencie (s. 74) jasne naznačujú, že akákoľvek vetva aktualizmu má pred sebou otázky, na ktoré treba odpovedať, ak má byť aktualizmus relevantnou alternatívou k (nielen Lewisovmu) posibilizmu.

Plantingova esencialistická koncepcia predstavená v sekcii 3.2 naznačuje alternatívne riešenia. Tzv. „záhada s cezsvetovou totožnosťou individuí“ sa rieši prostredníctvom individuových esencií, čo sú v podstate netriviálne esenciálne vlastnosti individuí.⁶ Autor stručne predstavuje Plantingovu teóriu možných svetov ako maximálnych konzistentných stavov vecí, ich vzťah k propozíciám, neplatnosť nevyhnutnej

⁶ Na s. 80 – 81 predstavuje Andreanský Chisholmov argument, ktorý na základe postupnej zmeny atribútov individuí (Adama a Noa) od sveta k svetu dochádza k záveru, že individuá vo svete W_1 a W_n , resp. svety W_1 a W_n samé, by mali byť totožné na základe zákona *nerozlíšiteľnosti totožných individuí*. Keďže celý argument stojí na postupnej zmene atribútov individuí v rôznych možných svetoch a individuá vo svetoch W_1 a W_n majú všetky (kvalitatívne) vlastnosti totožné, ich stotožnenie je podľa môjho názoru možné len na základe druhej, no v žiadnom prípade nie ekvivalentnej verzie Leibnizovho zákona, a to *zákona totožnosti nerozlišiteľných individuí*. Problémom je to, že treba zohľadniť prinajmenšom dve veci. Po prvé, platnosť daných zákonov závisí od toho, k akej metafyzickej koncepcii vlastností a individuí sa daný filozof zaväzuje, resp. či pripúšťame *haecceity* ako vlastnosti individuí, alebo nepripúšťame. Po druhé, platnosť daných zákonov závisí rovnako od toho, či uznáme cezsvetovú identitu individuí alebo sa prikloníme k alternatíve, ktorá viaže individuá s ich svetmi.

existencie, pojem nastávania stavu vecí, jeho chápanie aktuálnosti, a napokon sedem rôznych explikácií pojmov esenciálna vlastnosť a individuálna esencia (s. 85 – 90). Totosti alebo *haecceitas*, ako ich Plantinga nazýva, sú nevyhnutne exemplifikované vlastnosti, ktoré individualizujú jednotlivé indivíduá. Keďže aj esencie, či sa chápu ako vlastnosti alebo ako množiny vlastností, exemplifikujú esenciálne a kontingentné vlastnosti, „esencie môžu byť exemplifikované v niektorých možných svetoch“ (s. 90, moja kurzíva), hoci, konštatuje Andreanský, „[i]ndivíduá, resp. ich značná časť, sú síce kontingentnými entitami, ale nie ich esencie“. Zvyšok výkladu Plantingovej teórie (s. 90 – 95) venuje Andreanský ilustrácii neplatnosti BF, platnosti CBF, riešeniu problémov týkajúcich sa neaktuálnych indivíduí a iterovaných modalít v rámci Plantingovej teórie. Zdôrazňuje tiež – a v tomto bode s ním súhlasím – že sám pojem indivíduovej esencie aj Plantingovo používanie kvantifikátorov nie sú bezproblémové, keďže v konečnom dôsledku ústia do zamaskovanej posibilistickej doktríny.

V sekcii 3.3 Andreanský predstavuje Adamsovu teóriu a jeho argumentáciu na základe práce *Theories of Actuality*. Keď formuluje „dostatočnú podmienku (C) pre totožnosť indivíduí v rozličných možných svetoch“ (s. 98), zaoberá sa alternatívnymi interpretáciami výrokov vzťahujúcich sa na aktuálnosť a zdôrazňuje nedostatky daných interpretácií.⁷ Napokon autor uvádza pojem *svetového príbehu* ako maximálnej konzistentnej množiny propozícií. Tu treba zdôrazniť, že chápanie pravdy v aktualizme je fundamentálne odlišné od chápania pravdy v posibilistických teóriách. Kým Lewis chápe *pravdivosť vo svete* ako základný pojem, pre aktualistu je pojem *pravdivosti vo svete* pojmom druhotným – základným pojmom je pojem *pravdivosti*.

Medzi ďalšie podoby aktualizmu (3.4) Andreanský zahŕňa McMichaelovu teóriu rolí, Menzelov tzv. *žiadne svety prístup*,⁸ ktorý chce úplne skoncovať s pojmom možného sveta, Linského a Zaltov *nový*

⁷ Na s. 100 Andreanský formuluje výroky (S1c) a (S2c), v ktorých sa odkazuje na rok 2001 namiesto roku 2100. Predpokladám, že ide o nepozornosť z jeho strany a nie o referenciu na minulé udalosti. V Adamsovom prípade ide totiž o veľmi dôležitý rozdiel vzhľadom na Adamsovu podmienku (C) a fakt, že Andreanského text vznikol v roku 2010.

⁸ Autor tu prekladá termín „no-worlds approach“, čo pre slovenského čitateľa nemusí znieť celkom prirodzene. Alternatívny preklad, povedzme „bezsvetový prístup“, sa zdá byť preto prijateľnejší.

aktualizmus, ktorý stojí na predpoklade, že vlastnosti abstraktnosti resp. konkrétnosti sú kontingentnými (nie esenciálnymi) vlastnosťami *aktuálne* existujúcich objektov. Autor nezabúda ani na Rescherov konštruktivizmus a konceptualizmus (3.5) či kombinatorizmus Davida M. Armstronga (3.6). V prvom prípade sa zdôrazňuje pojem inkompatibility (logickej, nomickej a metafyzickej),⁹ primárnosť aktuálneho sveta v procese *konštrukcie* svetov, esencializmus ako aj závislosť existencie možných individuí od mysle. Na druhej strane vystupuje Armstrongov pokus o *fikcionalistickú* teóriu možných svetov, podľa ktorej možné svety neexistujú, no je výhodné o nich hovoriť. Andreanský ukazuje, že na pozadí kritiky nenaturalistických teórií modalít sa javí Armstrongov fikcionalizmus ako alternatíva schopná vysvetliť problémy týkajúce sa aktuálnosti, rozľahlosti logického priestoru, existencie nerozlišiteľných svetov, existencie množiny všetkých možných svetov či kauzálnej „impotentnosti“ nenaturalistických teórií (s. 131 – 132). Armstrongova ontológia zahrňujúca jednoduché individua, vlastnosti a vzťahy ako neoddeliteľné súčasti stavov vecí stotožňuje možné svety s konjunkciami možných – teda neexistujúcich – stavov vecí, pričom sa, samozrejme, opiera o určité mimologické princípy. V otázke sporu *haecceitizmus* vs. *anti-haecceitizmus* sa demonštruje Armstrongov umiernený postoj, ktorý mu umožňuje zahrnúť do ontológie *cudzíe* individua bez toho, aby sa odkazovalo na *cudzíe* vlastnosti.¹⁰ Uvítal by som však rozsiahlejšiu diskusiu o tomto probléme vzhľadom na dôsledky, ktoré každá koncepcia – *haecceitizmus* a *anti-haecceitizmus* – implikuje. Armstrongova koncepcia rovnako umožňuje zmysluplne hovoriť o zmrštených svetoch či rozšírených svetoch, no vylučuje predstaviteľnosť ako výhradnú podmienku pre „kombinatorický úkon“. Doxasticky možné svety nie sú logicko-kombinatoricky možné svety,¹¹ bodka.

⁹ Ide v podstate o nemožnosť koexistencie individuí v jednom svete na základe logických, prírodných, resp. metafyzických zákonov.

¹⁰ Čitateľa zvlášť odkazujem na strany 141 – 144, kde sa nachádza Andreanského diskusia o existencii *cudzích* individuí a *cudzích* vlastností.

¹¹ Celkom nerozumiem, v čom sú vlastnosti $\sim Q$ resp. $\sim P$ na s. 146 nemožné, keď autor píše: „... s prihliadnutím na predpokladanú komplexnosť A, resp. B, ich nie je možné kombinovať – ako svoju zložku totiž obsahujú *nemožnú* vlastnosť $\sim Q$, resp. $\sim P$ “ (moja kurzíva). Andreanský uvažuje prípad kombinácie doxasticky jednoduchej vlastnosti A (v skutočnosti $(P \wedge \sim Q)$) a doxasticky jednoduchej vlastnosti B (v skutočnosti $(\sim P \wedge Q)$). Samozrejme,

Štvrtú kapitolu uvádza Andreaský úvahami o neštandardných a nemožných svetoch. Preberá parakonzistentné koncepcie Brandoma a Reschera, znova pripomína Zaltovu teóriu kódovania, ktorá mu umožňuje zmysluplne hovoriť o neúplných a kontradiktórických objektoch a svetoch. Zdôrazňuje aj ich aplikácie v analýze nevyhnutne nepravdivých propozícií, v sémantike kontrafaktuálnych kondicionálov, v epistemickej logike aj v teórii fikcie. Poslednej téme venuje autor aj sekciu 4.2 s názvom *Fikčné svety v prostredí literárnej teórie a kritiky*. Opiera sa v nej predovšetkým o prácu Lubomíra Doležela a naznačuje aplikácie aparátu možných svetov v literárnej vede; zároveň zdôrazňuje rozdiely, ktoré sú medzi možnými svetmi filozofie a fikčnými svetmi nepopierateľné. Šesť Doleželových téz (s. 159 – 161) a tri Ronenovej tézy (s. 162) explikujú pojem fikčného diskurzu detailnejšie, rozlišujú medzi extenzionálnou („faktovou“) a intenzionálnou („estetickou“) zložkou textu, no záver sekcie predsa len poukazuje na problémy s literárno-teoretickým uchopením pojmu možného sveta.

Na koniec monografie autor umiestňuje sekciu 4.3 venovanú Hintikkovmu epistemickému prístupu k možným svetom (mimočodom, priznám sa, že celkom nerozumiem poradiu sekcií). Andreaský poukazuje na kontrasty medzi Hintikkovou teóriou a Kripkeho stipulativistickým prístupom, zavádza individuové funkcie (*svetové línie*), striktné rozlišuje medzi epistemickými a aletickými modalitami a zároveň objasňuje reidentifikáciu individuí v rôznych možných svetoch pomocou diferenciálnych rovníc, pričom pokladá časopriestorový rámec „za konceptuálne primárny pri individuácii a reidentifikácii fyzikálnych objektov“ (s. 183 – 184).¹² Prechod od aletických modalít k epistemickým alternatívam sa tým javí ako možnosť, ktorá dokáže vzdorovať Quinovým námietkam, problémom cezsvetovej identifikácie a koniec koncov aj námietkam namierenými proti ontologickej povahe možných svetov.

Na záver by som chcel v krátkosti reagovať na dve Andreaského námietky voči Lewisovej teórii. Podľa Andreaského Lewisova teória nepripúšťa existenciu nemožných svetov (s. 42, 122), a tak „[e]rzacis-

ich kombináciou dostaneme nekonzistentnú vlastnosť $(P \wedge \sim Q \wedge \sim P \wedge Q)$, no vlastnosti $\sim Q$, resp. $\sim P$ samé nemožné nie sú. Ak aj sú, z jeho textu to vôbec nevyplýva.

¹² Rovnako ako v Carnapovom prípade sa odmieta princíp nevyhnutnosti totožnosti a bez obmedzenia nie je ani princíp nerozlíšiteľnosti totožných individuí. Samozrejme, ich platnosť sa relativizuje na Hintikkovu sémantiku.

tický prístup naopak dokáže *lepšie* riešiť otázku nemožnosti ...“ (s. 42, moja kurzíva). To, že Lewisova teória môže zahrnúť nemožné svety do svojej ontológie a súčasne zachovať svoju metodológiu, ukáže nasledujúca úvaha.

Lewis formuluje svoj argument proti nemožným svetom ako *reductio*, ktoré môžeme formulovať v niekoľkých krokoch. V skratke:

1. Majme svet w , v ktorom platí $(P \wedge \sim P)$.
2. Keďže možné svety sú konkrétne indivíduá, platí: vo svete w , $(P \wedge \sim P)$ *vtt* vo svete w , $P \wedge \sim(\text{vo svete } w, P)$.
3. Tvrdiť pravdu o kontradiktórnom indivídúu – vo svete w , $(P \wedge \sim P)$ – znamená protirečiť si: vo svete w , $P \wedge \sim(\text{vo svete } w, P)$.
4. Neexistujú kontradikcie, ktoré by boli pravdivé.

Nemožné svety neexistujú.¹³

Na základe Lewisovej metodológie sa dá ukázať, že argument nemusí byť platný. Keď Lewis argumentuje v prospech existencie možných indivíduí, rozlišuje *aktuálne* pravdy od právd *simpliciter*. Aktuálne pravdy sú pravdy o aktuálnom svete, teda len jednej časti logického priestoru, cez ktorú kvantifikujeme. Naopak, pravdy *simpliciter* nezávisia od žiadnych obmedzení kladených na kvantifikátory. Preto výrok

(1) *Aktuálne P vtt P simpliciter*

nie je v Lewisovej teórii pravdivý. Výrok „Existujú lietajúce prasiatka“ nie je aktuálnou pravdou – v aktuálnom svete totiž *neexistuje* prasa, ktoré by lietalo. Je to však pravda *simpliciter*, pretože také prasa v nejakom *možnom* svete predsa len existuje. Hoci dané svety veľmi často ignorujeme, z našej ontológie ich tým neodstraňujeme.¹⁴

Čo však s nemožnými indivíduami? Stačí len doplniť jedno dodatočné rozlíšenie, a to rozlíšenie medzi *nevyhnutnými* pravdami a pravdami *simpliciter*. Kým prvé pravdy platia nezávisle od toho, cez ktorý *možný* svet kvantifikujeme (sú teda obmedzené na *logicky možné* svety), pravdy *simpliciter* možné svety prekračujú a zahŕňajú aj svety nemožné, nekonzistentné. Podľa Lewisovej metodológie by preto nemal platiť ani výrok

¹³ Pozri Lewis (1986, 7, pozn. 3).

¹⁴ Úplný argument možno nájsť napríklad v Lewis (1986, 3 – 4, 213).

(2) Je nevyhnutné, že P *vtt* P *simpliciter*.

Majme napríklad nevyhnutnú pravdu, že zákon protirečenia (LNC) je pravdivý. Je pravdivý nevyhnutne, pretože platí v každom *konzistentnom* svete. No to ešte neznamená, že neexistuje *logicky nemožný* svet, v ktorom by neplatil. Preto výrok

(3) Je nevyhnutné, že platí LNC *vtt* LNC platí *simpliciter*

nie je pravdivý.¹⁵ Ako v prípade možných svetov, aj v každodennom diskurze platí, že nemožné entity ignorujeme. To však neznamená, že také svety, resp. individua neexistujú. V Lewisovom argumente proti existencii nemožných svetov preto možno spochybníť premisu 4. Dostaneme:

1. Majme svet w , v ktorom platí $(P \wedge \sim P)$.
2. Keďže možné svety sú konkrétne individua, platí: vo svete w , $(P \wedge \sim P)$ *vtt* vo svete w , $P \wedge \sim$ (vo svete w , P).
3. Tvrdiť pravdivo o kontradiktórnom indivíduu – vo svete w , $(P \wedge \sim P)$ – nie je nič iné ako kontradikcia: vo svete w , $P \wedge \sim$ (vo svete w , P).
4. Existujú pravdivé kontradikcie.

Nemožné svety existujú.

Druhou námietkou proti *pravému* modálnemu realizmu je parafráza Tichého námietky proti indexickej teórii aktuality. „Pri aktuálnom svete“, píše Andreanský na s. 53, „iba tvrdé fakty môžu rozhodnúť, o aký

¹⁵ Dá sa, samozrejme, namietat, že ani sám výrok (2) nie je u Lewisa pravdivý. Úvahu je možné formulovať nasledovne: Je pravda, že lietajúce prasiatka existujú *simpliciter*, teda „niekde“ v logickom priestore. No ak by u Lewisa platilo „Je nevyhnutné, že P *vtt* P *simpliciter*“, lietajúce prasiatka by existovali aj nevyhnutne, teda v každom možnom svete. To však, ako vieme, nie je pravda. (Za diskusiu ďakujem Igorovi Sedlárovi.) Tu treba poznamenať, že Lewis jasne rozlišuje medzi kontingentnými pravdami typu „Existujú lietajúce prasiatka“ a pravdami nevyhnutnými, napr. „LNC platí“. Uniká mu však rozdelenie, v ktorom figurujú iba výroky typu „Všetci starí mládenci sú neženatí muži“, „ $5 + 7 = 12$ “, „Nič nie je súčasne biele a čierne“ atď., teda výroky *prima facie* pravdivé v každom *možnom* svete. Tie sú síce pravdivé v každom možnom svete, no prečo neuvažovať o svetoch, v ktorých sú niektoré z nich pravdivé, zatiaľ čo iné nepravdivé? Pod pravdami *simpliciter* v (2) treba preto primárne rozumieť *nevyhnutné* pravdy, teda výroky pravdivé v každom *konzistentnom* svete, spolu s ich negáciami.

konkrétny svet ide“. Indexická teória aktuality preto podľa Tichého (aj Andreanského) implikuje fakt, „že by muselo ísť zo strany účastníkov prehovoru o vševedenie“, ak by sme chceli „zistiť“, ktorý svet je aktuálny.

Nesúhlasím. Aktuálny svet je podľa Lewisa ten svet, ktorého časťou sme. Nepotrebujeme poznať všetky fakty sveta, ktorého sme časťou, na to, aby sme vedeli, že je to svet, ktorého sme časťou. Ide v podstate o triviálnu záležitosť, pri ktorej je Andreanského (resp. Tichého) námietka bezzubá. Je pravda, že v aktualistickej koncepcii, podľa ktorej je aktuálnym svetom maximálna množina *pravdivých* propozícií či *nastávajúcích* stavov vecí, je daná námietka korektná. V Lewisovej koncepcii však míňa svoj cieľ, keďže Lewis definuje *aktuálny* svet ako mereologic-kú sumu indivíduí, s ktorými sme *my* v časopriestorových vzťahoch.¹⁶

Napriek niektorým pripomienkam hodnotím Andreanského monografiu ako veľmi dobrý úvod do rozličných teórií možných svetov, ktorý poskytuje prehľad toho najdôležitejšieho, čo sa k danej problematike doteraz povedalo. Autor ju predstavuje prehľadne, uvádza zdroje pre ďalšie štúdium a zrozumiteľne porovnáva jednotlivé teórie. Podľa mňa však môže miestami rušiť príliš učebnicový charakter knihy a absencia hlbšieho a kritickejšieho prehodnotenia diskutovaných problémov. Ako však uvádza sám autor, to cieľom jeho monografie ani nebolo, a preto jeho hlavný cieľ – mapovanie chápania pojmu možného sveta – môžeme pokladať za naplnený.

LITERATÚRA

LEWIS, D. K. (1986): *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell.

SZOMOLÁNYI, J. (2003): Filozofické otázky logiky V. *Organon F* 10, č. 3, 328 – 340.

Martin Vacek

¹⁶ Sám Andreanský na s. 69 píše: „... aktuálnosť má indexový charakter, keď odlišujeme náš svet od ostatných a vyčleňujeme ho ako aktuálny, máme tým na mysli len to, že je to svet, ktorý obývame“. Stručne a jasne: Aktuálny svet je „*my* a *naše* okolie“.